

CIVILINIŲ IR KOMERCINIŲ GINČŲ ALTERNATYVUS SPRENDIMAS

Doktorantė Natalija Kaminskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas n. kaminskiene@zabiela.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 29 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 20 d.

Pagrindinės sąvokos: alternatyvus ginčų sprendimas, ADR, arbitražas, tarpininkavimas, sutaukinimas, Žalioji knyga.

S a n t r a u k a

Straipsnyje pristatoma vienas svarbiausių, greitai besivystančių ir įdomiausių institutų, skirtų kovai su civilinių ir komercinių ginčų bei konfliktų greito ir veiksmingo sprendimo problema – alternatyvus ginčų sprendimo institutas (ADR), šio instituto atsiradimo užuomazgos. Straipsnio autorė aptaria alternatyvus ginčų sprendimo instituto atsiradimo ir klestėjimo priežastis, teisinės ir socialinės adaptacijos Europoje rezultatus ir perspektyvas.

Apibrėždama alternatyvus ginčų sprendimo institutą, straipsnio autorė nesutinka su kai kurių mokslininkų nuomone, kad alternatyvus ginčų sprendimo institutas apima išimtinai nevalstybinius ginčų nagrinėjimo būdus. Autorės nuomone, alternatyvus ginčų sprendimas – tai grupė procesų, kuriais ginčai ir konfliktai sprendžiami be teismo ir kurie yra ginčų ir konfliktų sprendimo teisme alternatyva.

Straipsnyje analizuojama, kuo arbitražas – plačiausiai ir sėkmingiausiai praktikoje naudojamas alternatyvus ginčų sprendimo būdas – skiriasi nuo kitų ADR būdų, lyginamas „privalomas“ ir „neprivalomas“ arbitražas su teismo procesu, kitais alternatyviais ginčo sprendimo būdais.

Straipsnyje autorė siekia atsakyti į klausimą, ar alternatyvus ginčų sprendimo institutas civilinėje ir komercinėje teisėje turėtų pakeisti teismo procesą. Autorė prieina išvadą, kad ADR ir ginčų nagrinėjimas teisme neturėtų būti priešingi dalykai. ADR ir teismo procesas – du skirtingos prigimties ginčų nagrinėjimo būdai – turėtų papildyti vienas kitą, būti vienas kito alternatyva siekiant socialinės taikos bendru sutarimu (konsensusu). Daugeliu atvejų tai būtų labiau priimtina negu vien ginčų nagrinėjimas teisme.

Pasaulio šalių tautų kultūrose paplitę tokie posakiai kaip „Худой мир лучше доброй ссоры“¹ (Rusija), „Vergleichen und Vertragen ist besser, als Zanken und Klagen“² (Vokietija). Nuo pat senų laikų manyta, kad „Teisme žmogus priklauso nuo Dievo valios taip pat, kaip ir atviroje jūroje“³. Kitaip tariant, nė viena iš ginčo šalių negali iš anksto nuspėti, kieno naudai teismas išspręs ginčą. Dėl šios priežasties sutaukinimas ir taika yra priemonės, kurios mums atiteko kartu su mūsų protėvių išmintimi ir kurių nevertėtų pamiršti sprendžiant ginčus šiais laikais.

Veiksmingo ir greito ginčų sprendimo problema buvo ir yra nuolat keliami daugelyje pasaulio teisinių sistemų. Ne kartą cituota vieno žymiausių Austrijos civilinio proceso teoretikų Franco Kleino

¹ Vertimas iš rusų kalbos: „Bloga taika geriau už gerą karą“.

² Vertimas iš vokiečių kalbos: „Taikos susitarimai ir derybos geriau už nesutarimus ir nusiskundimus“.

³ Vor dem Gericht und auf hoher See sind wir alle in Gottes Hand (vok.).

mintis pabrėžia poreikį kuo operatyviau ir veiksmingiau išspręsti visuomenėje iškilusius konfliktus ir normalizuoti visuomeninius santykius: „Kiekvienas teisinis konfliktas – tai sunkus asmenų santykių ir civilinės apyvaros pažeidimas. Kadangi visuomeninių santykių audeklą sudaro žmonės ir daiktai, kiekvienas toks pažeidimas yra susijęs su abiem šio audeklo elementais. Užtuot deramai ir darniai plėtojęs santykius, kurie gyvuotų visuomenės labai, teismo procesas pasėja susierzinimą, priešškumą ir pyktį. Kiekviena tokio konflikto diena didina šią priešpriešą, ji paveikia ir kitus asmenis. Visiškai aišku, kad šio reiškimo negalima visiškai išvengti, nes konflikto priežasčių yra daug, tačiau protinga visuomenė turėtų siekti kuo greičiau panaikinti šiuos konfliktus. Kiekvienas ginčas, nebūdamas kiek galima greičiau pašalintas, daro nepaprastai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai“ [2, p. 38–39].

Vienas svarbiausių, greitai besivystančių ir įdomiausių institutų, skirtų kovai su ginčų bei konfliktų greito ir efektyvaus sprendimo problema, yra alternatyvaus ginčų sprendimo institutas (angl. – *Alternative dispute resolution* – ADR; pranc. – *Modes Alternatives de rčglement des conflits* – MARC; rus. – *Альтернативное решение споров* – APC). Šiame straipsnyje bus vartojamas labiausiai paplitęs, dėl to tapęs tradiciniu alternatyvaus ginčų sprendimo instituto pavadinimo sutrumpinimas – ADR.

Nors ADR gali būti pritaikytas sprendžiant ginčus ir nesutarimus net baudžiamojoje teisėje (pvz., siekiant sutaikyti asmenį, įtariamą padarius nusikaltimą ir nukentėjusįjį¹), šiame straipsnyje bus kalbama apie alternatyvų civilinių ir komercinių ginčų, įskaitant ginčų, kylančių iš darbo teisės, ir ginčų dėl vartotojų teisių gynimo sprendimą.

Prieš pradėdant kalbėti apie alternatyvaus ginčų sprendimo instituto atsiradimą, dabartį, ADR praktikoje naudojamus būdus bei keliamus tikslus, būtina pateikti trumpą šio instituto apibrėžimą.

ADR galima pavadinti grupe procesų, kuriais ginčai ir konfliktai sprendžiami be teismo ir kurie yra ginčų ir konfliktų sprendimo teisme alternatyva. Ši procesų grupė jungia įvairius ADR būdus: arbitražą, derybas (angl. *negotiations*), tarpininkavimą (angl. *mediation*), sutaikinimą (angl. *conciliation*), nepriklausomą bylos vertinimą, mini procesą (angl. *mini-trial*) ir pan. Dauguma ADR būdų yra grindžiama neprivalomu šalims objektyviu ginčo vertinimu, kuris yra pavedamas trečiajam nepriklausomam asmeniui arba asmenims.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie autoriai klaidingai apibrėžia ADR kaip išimtinai nevalstybinius ginčų nagrinėjimo būdus [2, p. 57]. Tačiau ADR būdus savo praktikoje naudoja tiek nevalstybinės, tiek ir specialiai ginčų sprendimo tikslui įsteigtos valstybinės organizacijos. Pavyzdžiui, vartotojų teisių apsaugos srityje Europos Sąjungos valstybėse narėse veikia stebėtinai daug įvairių valstybinių institucijų, kurios sprendžia ginčus ADR būdais ir yra pripažįstamos oficialiais ADR įgyvendinimo mechanizmais.

ADR įgyvendinimo mechanizmai atsiranda tiek valstybės iniciatyvos dėka nacionaliniu lygmeniu (pvz., vartotojų pretenzijų tarybos Skandinavijos šalyse) ir vietiniu lygmeniu (pvz., arbitražiniai teismai Ispanijoje), tiek dėl privačių iniciatyvų (pvz., bankų arba draudimo įstaigų tarpininkai ir ombudsmenai) [7]. Būtent dėl tokios įvairovės skiriasi ir šių organizacijų priimtų sprendimų privalomumo laipsnis. Kai kurie iš sprendimų yra tik rekomendacinio pobūdžio (pvz., privačių ombudsmenų, Skandinavijos vartotojų pretenzijų tarybų sprendimai), kiti privalomi tik „profesionalams“, t. y. įmonėms ar verslininkams, veikiantiems atitinkamoje srityje, ir neprivalomi vartotojams (paprastai banko ir draudimo įstaigų sprendimai), o treči yra privalomi abiem šalims ginčo šalims (arbitražas). Taigi, autoriaus manymu, ADR turėtų būti suprantama kaip ginčų sprendimo teisme, o ne valstybinio arba viešo ginčų sprendimo naudojant įvairius ADR būdus alternatyva.

Neretai išsakoma nuomonė, kad įvairūs ADR būdai yra tarsi piramidė, kurios viršūnėje stovi teismai, anksčiau ar vėliau galutinai išsprendžiantis šalių ginčą. Tačiau, Johno Colliero ir Vaughano Lowe – ginčų sprendimo tarptautinėje teisėje teoretikų – žodžiais, „įvairios sprendimų procedūrų formos nėra etapai, per kuriuos turi pereiti šalys, ne daugiau nei dirbtuvių mechanikas, kuris „progressuoja“ naudodamas veržliarakčius, plaktukus, atsuktuvus ir kitus turimus įrankius. Tai yra alternatyvos, iš kurių suinteresuotos šalys pasirenka procedūrą, tikėtina duosiančią jas tenkinantį rezultatą“ [3, p. 38]. Paprastai net ir nagrinėjant ginčą vienu iš ADR būdų, šalys išlaiko galimybę pasinaudoti kitais ADR būdais, net kreiptis į teismą (išskyrus arbitražą, kai sprendimas šalims yra privalomas).

¹ Vertėtų pažymėti, kad ADR baudžiamojoje teisėje (kalbama apie nesunkius nusikaltimus) paprastai įgyvendinamas taikant vadinamąjį restoratyvinį, arba „atkuriamąjį“, teisingumą (angl. – *restorative justice*) siekiant sutaikyti nusikaltusį asmenį ir jo auką, priversti teisės pažeidėją prisiimti atsakomybę už padarytą veiką, suprasti ir net tenkinti nukentėjusiojo poreikius, o ne surasti priimtina abiem šalims ginčo sprendimą kaip ADR civilinėje ir komercinėje teisėje. Tokio sutaikinimo rezultatai gali turėti įtakos baudžiamosios bylos eigai (pvz., tapti pagrindu baudžiamosios bylos nutraukimui), baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisme (pvz., lengvinančių atsakomybę aplinkybių taikymas), tam tikrais atvejais net atsisakymui iškelti baudžiamąją bylą.

Kalbant apie vieną pirmųjų paminėtų ADR būdą – arbitražą siaurąja prasme¹ svarbu pažymėti, kad šis ginčų sprendimo būdas ne visada yra priskiriamas prie ADR. Toks arbitražo išskirtinumas paaiškintinas tuo, kad arbitražo sprendimas šalims jų pačių išankstiniu pasirinkimu gali būti privalomas arba neprivalomas [4, p. 211]. Atitinkamai yra vartojamos privalomo ir neprivalomo arbitražo sąvokos. Privalomas arbitražas funkcionaliai yra tarsi teismo atliekamo bylos nagrinėjimo pakaitalas perdavus pagrindines teisėjo funkcijas trečiajam asmeniui (asmenims) – arbitrai (arbitrams). Ginčo išsprendimas privalomame arbitraže, kaip ir ginčo išsprendimas iš esmės teisme, paprastai panaikina galimybę nagrinėti tą patį ginčą pakartotinai tiek arbitraže, tiek teisme. Neprivalomo arbitražo atveju tam, kad arbitražo sprendimas taptų privalomas, šalys turėtų dėl to susitarti. Dėl šios priežasties neprivalomas arbitražas veikia kaip pagalbininkas siekiant bendro susitarimo, o ne kaip teismo proceso pakaitalas. Taigi privalomas arbitražas savo prigimtimi ir teisiniais padariniais yra labiau kvaziteisminė procedūra negu neprivalomas arbitražas. Pastarasis yra panašus į tokius ADR būdus kaip tarpininkavimas, mini procesas ir pan. Minėti ADR būdai skatina abiemis ginčo šalims priimtino ginčo sprendimo pasiekimą neįtraukiant į ginčo sprendimo procesą privalomo šalims trečiojo asmens sprendimo priėmimo. Nepaisant tokio arbitražo „dviveidiškumo“, šio darbo tikslais arbitražas siaurąja šio žodžio prasme bus nagrinėjamas kaip vienas iš plačiausiai ir sėkmingiausiai naudojamų ADR būdų.

ADR teisės instituto užuomazgų galima aptikti senovės ir viduramžių teisėje. Sutaikinimo arba taikos atkūrimo procedūras vykdė ir šeimos galva romėnų patriarchalinėje šeimoje, ir genčių vadai viduramžių germanų valstybėse, ir miestų seniūnai bei kaimo viršaičiai senovės Rusijoje.

ADR, kaip civilinių ir komercinių ginčų sprendimo šiuolaikinio teisės instituto, atsiradimas siejamas su ADR judėjimo pradžia Jungtinėse Valstijose. Šio judėjimo pradininkais laikomi JAV Harvardo teisės mokyklos prof. Frankas E. A. Sanderis, nuo 1979 m. vykdomo projekto „Harvardo derybos“ („*Harvard Negotiation*“) vadovas Rogeris Fisheris ir projekto „Visuotinės derybos“ („*Global Negotiation*“) vadovas Williamas L. Ury.

1976 m. Mineapolyje (JAV) vykusioje „*Pound*“ konferencijoje (oficialus pavadinimas – „Populiaraus nepasitenkinimo justicijos administravimu priežasčių nacionalinė konferencija“) [8] prof. Frankas E. A. Sanderis perskaitė pranešimą apie naują teismų, kaip ginčų sprendėjų, o ne vien kaip teismo proceso vietos viziją. Šiuo pranešimu buvo padėtas pagrindas ADR judėjimui naujai žvelgiant į teismo vaidmenį besivystančioje visuomenėje ir susitelkiant ties daugybe kitų įvairių neteisminių ginčų sprendimo būdų.

Mokslininkų Rogerio Fisherio ir Williama L. Ury atlikto fundamentinio darbo derybų teorijos srityje rezultatai buvo aprašyti 1981 m. išleistoje ir visame pasaulyje tapusioje populiaria knygoje „Kaip pasiekti TAIP: derybos be pasidavimo“ („*Getting to yes: negotiating agreement without giving in*“ [5]). Kadangi dauguma derybų dėl ginčų vyksta derantis ties šalių nustatytomis pozicijomis (principais), pagrindinė šios knygos idėja – būtinybė orientuoti ginčo sprendimą į tokių šalių derybinių pozicijų (principų) griovimą nukreipiant ginčo sprendimą į esminių interesų, glūdinčių tokių pozicijų (principų) gilumoje, išsiaiškinimą ir dėl to – į abiemis šalims palankų ginčo sprendimą. Tapęs klasikiniu „Dviejų seserų ir apelsino“ ginčo sprendimo pavyzdys akivaizdžiai parodė ADR pranašumą prieš paprastai palankius tik vienai ginčo šaliai teismo sprendimus, ADR panaudojimo efektyvumą bei perspektyvumą².

Nors visuotinai pripažįstama, kad alternatyvus ginčų sprendimas yra labai senas teisės institutas, Europa ADR reiškinį perėmė dešimto dešimtmečio pradžioje iš Jungtinių Valstijų, vertindama jį gana skeptiškai. Toks visuomenės požiūris į amerikietišką fenomeną gali būti paaiškintas tuo, kad ADR atsirado Jungtinėse Valstijose kaip neišvengiama ypatinga kovos su „bylinėjimosi kultūra“ (angl. – „*claim culture*“) ir „civilinės justicijos krize“ priemonė (angl. – „*crisis of the civil justice*“). Tuo tarpu Europai tokios amerikietiškos problemos buvo svetimos, todėl poreikio pritaikyti amerikietiškus sprendimus neatsirado.

¹ Arbitražas siaurąja prasme šiame straipsnyje suprantamas kaip privatus ginčų sprendimo būdas, kai konkrečiam ginčui spręsti ginčo šalys pasirenka arbitrus arba šalių ginčo sprendimą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija; arbitražo sprendimas šalims yra paprastai privalomas ir gali būti nukreiptas vykdyti. Arbitražas plačiąja prasme šiame straipsnyje suprantamas kaip ADR sinonimas arba visi alternatyvūs teismui civilinių subjektinių teisių gynybos ir apsaugos būdai.

² Abi seserys ginčijosi dėl vieno apelsino. Tiek viena, tiek kita sesuo norėjo turėti ginčo vaisių. Galiausiai seserys pasidalino apelsiną per pusę. Viena iš seserų nulupo apelsino žievelę nuo jai priklausančios vaisiaus dalies, išmetė ją, o iš apelsino išspaudė sultis. Kita sesuo nulupo apelsino žievelę nuo jai priklausančios vaisiaus dalies, panaudojo ją kepiniams, o apelsino minkštimą išmetė. Pasidalinusias apelsiną per pusę seserys priėjo kompromisą. Tačiau, jeigu jos, prieš dalindamosi apelsiną, būtų išsakiusios viena kitai savo tikruosius norus, akivaizdu, kad ginčo sprendimas būtų kitoks. Viena sesuo norėjo atsigerti, kita – apelsino žievelę pagardinti kepiniais. Abi seserys galėjo 100 proc. patenkinti savo norus. Dažniausiai išsprendžiame ginčą pasiekdami 50 proc. mus tenkinantį sprendimą. Tačiau tinkamai pritaikius derybų įgūdžius įmanoma pasiekti ginčo sprendimą, kuris būtų palankus kiekvienai iš ginčo šalių net 100 proc.

Per pastarąjį dešimtmetį visuomenės susidomėjimas alternatyvaus ginčų nagrinėjimo ir sprendimo procesais Europoje labai padidėjo dėl ypač palankaus konteksto. Tiek Europos Tarybos, tiek Europos Sąjungos lygmeniu siekiama sukurti laisvę, saugumą ir teisingumą grindžiamą erdvę, ypač gerinant ir lengvinant civilinių teisinių santykių subjektų „priėjimą“ prie teisingumo [6, I skirsnio III–257 str. 1 d.] [9]. Alternatyvus ginčų sprendimas tapo vienu svarbiausių Europos Sąjungos politinių prioritetų. Europos Komisijos nuomone, nė viena tradicinė teisinė sistema nemoka efektyviai išspręsti visų visuomenėje kylančių konfliktų išimtinai teismo būdu. Sparčiai besivystanti informacinė visuomenė, civilinių ir komercinių teisinių santykių su tarptautiniais elementais gausa, būtinybė sprendžiant iškilusius ginčus išsaugoti šalių partnerystės ryšius, jų verslo arba privataus gyvenimo paslaptis – tai tik nedaugelis alternatyvaus ginčų sprendimo būdų atsiradimo ir klestėjimo priežasčių ne tik Europoje, bet ir daugelyje pasaulio šalių.

Poreikis ir siekis skatinti alternatyvaus ginčų sprendimo naudojimą Europos Sąjungoje buvo aiškiai įtvirtintas 2004 m. spalio 29 d. pasirašytoje Sutartyje dėl Europos Konstitucijos: „Sąjunga sudaro palankias sąlygas pasinaudoti teisingumu, ypač taikydama teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principą civilinėse bylose“ (I skirsnio III–257 str. 4 d.) [6].

Reikšmingas postūmis įtvirtinant šį siekį buvo Europos Komisijos atliktas darbas apžvelgiant esamą alternatyvaus ginčų sprendimo naudojimo padėtį ir perspektyvas Europos Sąjungos valstybėse narėse, inicijuojant plačias konsultacijas su įvairių sričių specialistais (teoretikais ir praktikais) ADR taikymo klausimais. 2002 m. balandžio 19 d. Europos Komisija, prisidėdama prie pasaulinių debatų, išleido Žaliąją knygą apie alternatyvų ginčų sprendimą civilinėje ir komercinėje teisėje (angl. – *Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law*) [10]. Žaliojoje knygoje aptariami ne tik Europos Sąjungos ir jos valstybių narių laimėjimai ADR naudojimo srityje. Šiame leidinyje siekiama atsakyti į plačiai diskutuojamą klausimą, kokia pusiausvyra turėtų būti pasiekta tarp poreikio lanksčiai spręsti ginčus ADR būdu ir tarp poreikio užtikrinti tokio ginčų nagrinėjimo kokybę. Taip pat gvildenamas ADR suderinamumo su teismo procesu klausimas. Žaliojoje knygoje neliko neaptarti ir svarbūs teisiniai klausimai, susiję su ADR taikymu: išlygos-susitarimai dėl alternatyvaus ginčų sprendimo, ieškinio senaties termino problema, susitarimo perduoti spręsti ginčą ADR būdu galiojimas, ADR būdais pasiektų sprendimų efektyvumo problema ir pan. Šis Europos Komisijos išleistas darbas sulaukė daugelio įvairių atsiliepimų ir nuomonių iš skirtingų pasaulio valstybių organizacijų, Europos Sąjungos institucijų, mokslininkų, tiesiogiai susiduriančių su ADR savo kasdiniame gyvenime.

ADR įdiegimas arba jo naudojimo skatinimas Europos Sąjungos mastu iki aiškaus įtvirtinimo Sutartyje dėl Europos Konstitucijos buvo ne kartą tiesiogiai ir netiesiogiai rekomenduotas įvairiuose Europos Sąjungos teisės aktuose. Tačiau įdomu tai, kad Europos Sąjungos institucijų veikla stengiantis numatyti bendras ADR naudojimo gaires, tikslus ir principus, ne visada buvo darni. Pirmieji žingsniai šia linkme buvo nukreipti į ADR naudojimo reglamentavimą konkrečiuose sektoriuose (pvz., vartotojų apsaugos [11], šeimos teisės [12], telekomunikacijų [13]), santykių su atitinkama Europos Sąjungos sektorine politika. Autoriaus nuomone, vis dėlto šiuo metu Europos Komisija pasirinko bendresnį požiūrį į ADR perspektyvas ir tikslus sprendžiant ginčus, kylančius iš civilinės ir komercinės teisės. Šiuo metu prioritetas teikiamas ADR įgyvendinimo bendrų principams, tinkantiems tiek bendrai civilinei ir komercinei teisei, tiek specifinėms teisės sritims, nustatyti.

1993 m. gegužės 14 d. Lietuva, tapusi Europos Tarybos nare, įsipareigojo vadovautis Europos Tarybos Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. patvirtintos rekomendacijos Nr. R(81)7 „Dėl priemonių, palengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“ nuostatomis ir taikyti priemones, kurios palengvintų ar paskatintų, kur būtina (tinkama), šalių sutaukinimą ir taikų ginčų sprendimą iki teismo proceso pradžios arba teismo proceso metu [14]. Kitas svarbus teisės aktas – tarptautinis teisinis pagrindas ADR sistemai sukurti ir veikti Europos Tarybos lygmeniu (taip pat ir Lietuvoje) – yra Europos Tarybos Ministrų komiteto 1986 m. rugsėjo 16 d. patvirtinta rekomendacija Nr. R(86)12 „Dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliam darbo krūviui teismuose arba sumažinti jį“ [15]. Šioje rekomendacijoje Europos Tarybos valstybės narės yra kviečiamos „skatinti, kur būtina (tinkama), draugišką ginčų sureguliuojamą tiek už teisminės sistemos ribų, tiek iki ar teismo proceso metu“ (I dalis). Siekiant šio tikslo siūloma pasinaudoti šiomis priemonėmis: (a) suteikti galimybę atitinkamai skatinant pasinaudoti sutaukinimo procedūromis ginčams spręsti prieš teisminį procesą arba už jo ribų; (b) . . . ; (c) nustatyti teisininkams etinę pareigą arba skatinti kompetentingas institucijas pripažinti, kad teisininkai turėtų siekti susitaikymo su kita šalimi prieš teismo procesą arba bet kurioje tokio proceso stadijoje“. Šios rekomendacijos III–IV dalys rekomenduoja: „Numatyti institucijas, kurios, nebūdamos teismų sistemos dalimi, būtų prieinamos šalims ginčams dėl smulkių pretenzijų ir ginčams ypatingose teisės srityse spręsti. Tinkamomis priemonėmis ir atitinkamais atvejais imtis

veiksmų palengvinant priėjimą prie arbitražo ir gerinant jo efektyvumą kaip priemonės, pakeičiančios teismo procesą. “

Kaip jau buvo kalbėta šio darbo pradžioje, autoriaus nuomone, arbitražas gali būti suprantamas kaip priemonė, kuri galėtų pakeisti teismo procesą tik privalomo arbitražo atveju. Tačiau, autoriaus manymu, aiškinant minėtos rekomendacijos tikrąjį tikslą kiek plačiau, kaip skatinimą imtis veiksmų palengvinant priėjimą prie arbitražo plačiaja prasme, t. y. įdiegti ADR ginčams dėl smulkių pretenzijų ir ginčams ypatingose teisės srityse spręsti, būtina pabrėžti, kad ADR institutas negali ir neturėtų būti skirtas teismo procesui visiškai pakeisti.

Kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo teisės yra pažeistos, turi būti garantuojama ir prieinama teisminė gynyba. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis nenumato šios pamatinės asmens teisės išimčių [1].

Pripažįstama, kad teismas galėtų geriausiai išspręsti konfliktus, susijusius su viešuoju interesu, arba konfliktus, kuriuose ginčo šalių teisinės galimybės yra nevienodos. Tačiau svarbu pažymėti, kad didelė grupė ginčų, kylančių ir darbo, šeimos, konkurencijos teisės, t. y. ginčų, aiškiai ir neginčijamai susijusių su viešuoju interesu, yra daug efektyviau sprendžiama pasitelkus ADR.

ADR tikslas – pasiekti abiemis ginčo šalims palankų sprendimą. Toks palankus abiemis ginčo šalims sprendimas pasiekiamas ne dėl vienos iš šalių laimėjimo ir atitinkamai kitos šalies pralaimėjimo, o dėl sprendimo, tenkinančio ir vieną, ir kitą ginčo šalį.

Teismo civilinio proceso tikslai ir ADR tikslai yra glaudžiai susiję ir orientuoti į greitą teisinę taiką tarp ginčo šalių atkūrimą, tinkamą materialinės subjektinės teisės gynybą, šalių ginčų sprendimą.

Dėl šių priežasčių, autorės nuomone, alternatyvus ginčų sprendimas ir ginčų nagrinėjimas teisme neturėtų būti priešingi dalykai. Šie du skirtingos prigimties ginčų nagrinėjimo būdai turėtų papildyti vienas kitą, būti vienas kito alternatyva siekiant socialinės taikos bendru sutarimu (konsensusu). Tai daugeliu atvejų būtų labiau priimtina nei vien ginčų nagrinėjimas teisme. Taigi būtų kuriama bendra, lanksti, efektyvi ir adekvačiai į civilinių teisinių santykių subjektų interesus ir poreikius reaguojanti teisės sistema. Autoriaus manymu, teisė pasirinkti vieną ar kitą ginčų sprendimo būdą galėtų būti palikta patiems civilinių teisinių santykių subjektams, tačiau turėtų būti nustatytas reikalavimas atskirų kategorijų ginčus spręsti išimtinai teisme.

Išvados

1. Kadangi organizacijos, sprendžiančios ginčus tarp šalių taikydamos ADR, atsiranda tiek valstybės iniciatyva nacionaliniu lygmeniu ir vietiniu lygmeniu, tiek privačiomis iniciatyvomis (dėl to skiriasi ir šių organizacijų priimtų sprendimų privalomumo laipsnis), tai ADR turėtų būti suprantama kaip ginčų sprendimo teisme, o ne valstybinio arba viešojo ginčų sprendimo naudojant įvairius ADR būdus alternatyva.

2. Alternatyvus ginčų sprendimas ir ginčų nagrinėjimas teisme neturėtų būti priešingi dalykai. Šie du skirtingos prigimties ginčų nagrinėjimo būdai turėtų papildyti vienas kitą, būti vienas kito alternatyva siekiant socialinės taikos bendru sutarimu (konsensusu). Tai daugeliu atvejų būtų labiau priimtina nei vien ginčų nagrinėjimas teisme. Taigi būtų kuriama bendra, lanksti, efektyvi ir adekvačiai į civilinių teisinių santykių subjektų interesus ir poreikius reaguojanti teisinė sistema. Autoriaus manymu, teisė pasirinkti vieną ar kitą ginčų sprendimo būdą galėtų būti palikta patiems civilinių teisinių santykių subjektams, tačiau turėtų būti nustatytas reikalavimas atskirų kategorijų ginčus spręsti išimtinai teisme.

LITERATŪRA

1. **Europos** žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995 m. gegužės 16 d. Nr. 40–987.
2. **Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.** Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
3. **Collier J., Lowe V.** Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. Institucijos ir procedūros. Vilnius: Eugrimas, 2002.
4. **Gifford D.** Legal negotiation: theory and applications. St. Paul, Minn: West Publishing, 1998.

5. **Getting** to yes: negotiating agreement without giving in / by Roger Fisher, William Ury; with Bruce Patton, editor Harmondsworth: Penguin, 1983.
6. **Sutartis** dėl konstitucijos Europai (Briuselis, 2004 m. spalio 29 d.) <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/cg00087-re02.lt04.pdf> (prisijungimo data/laikas – 2004-11-06/12:32).
7. **Out-of-court** Bodies in the Member States (Database) http://europa.eu.int/comm/consumers/redress/out_of_court/commu/database.htm (prisijungimo data/laikas – 2004-11-19/15:23).
8. **Reflections** on the Impact of Mediation 25 Years After the Pound Conference http://www.pon.harvard.edu/news/2002/sander_reflections.php3 (prisijungimo data/laikas – 2004-11-13/18:25).
9. **Recommendation** No R(81)7 on Measures facilitating access to justice Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981 Appendix to the Recommendation. Principles. [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation\(81\)7.asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation(81)7.asp) (prisijungimo data/laikas – 2004-11-07/12:22).
10. **Green** Paper On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial law. Brussels, 19. 04. 2002 COM (2002) 196 final http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/gpr/2002/com_2002_0196en01.pdf (prisijungimo data/laikas – 2004-11-06/13:30)
11. **Council** Resolution 25 May 2000 on a Community-wide network of national bodies for the extra-judicial settlement of consumer disputes. http://europa.eu.int/comm/consumers/redress/out_of_court/eej_net/acce_just07_cr_en.pdf (prisijungimo data/laikas – 2004-11-06/15:03).
12. **Council** Regulation (EC) No 2201/2003 of concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 Official Journal L 338 of 23. 12. 2003. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l33082.htm> (prisijungimo data/laikas – 2004-11-06/15:10).
13. **Directive** 2002/21/EC on Common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive) Official Journal L 108 of 24. 4. 2002. http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/l_108/l_10820020424en00330050.pdf (prisijungimo data/laikas – 2004-11-06/15:25).
14. **Recommendation** No R(81)7 „On Measures facilitating access to justice“ adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981. Appendix to the Recommendation. Principles. Chapter B. Clause 3. [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation\(81\)7.asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation(81)7.asp) (prisijungimo data/laikas – 2004-11-07/12:22).
15. **Recommendation** No R(86)12 „Concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts“ adopted by the Committee of Ministers on 16 September 1986. [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation\(86\)12.asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Administrative_law_and_justice/Texts_& Documents/Recommendation(86)12.asp) (prisijungimo data/laikas – 2004-11-07/13:01).

Alternative Resolution of Civil and Commercial Disputes

*Doctoral Candidate Natalija Kaminskiene
Mykolas Romeris University*

Keywords: *alternative dispute resolution, ADR, arbitration, mediation, conciliation, Green Paper.*

SUMMARY

The article presents one of the leading, rapidly developing and most interesting institute to combat the problem of fast and effective resolution of the civil and commercial disputes – the institute of alternative dispute resolution (ADR). The author of the article opens the subject of the reasons for the institute under consideration to emerge and prosper, the results and prospectives of the legal and social adaptation of the alternative dispute resolution institute in Europe.

Defining the institute of the alternative dispute resolution the author of the article disagrees with the position of some scientists, who believe that the institute of the alternative dispute resolution unites exceptionally non-state methods of dispute resolution. In author's opinion the alternative dispute resolution is a group of processes that help to solve disputes and conflicts without the court and as an alternative to the resolution of the disputes and conflicts in the court.

The article analyses particularity of the arbitration – the method of the alternative dispute resolution that is the most extensively and the most successfully applicable in practice – among other ADR methods, compares

„compulsory“ and „non-compulsory“ arbitration with the court procedure, other methods of the alternative dispute resolution.

The author of the article endeavours to answer the question if the institute of the alternative dispute resolution should substitute the court procedure in civil and commercial law matters. The author concludes that ADR should not be opposed to the solution of the disputes in court. ADR and court procedure – these two forms of dispute resolution of distinct nature should supplement each other, is an alternative to each other aiming at the social peace reached with the help of the common agreement (consensus), which in most cases would be much more acceptable than hearing of the disputes in court only.

